

УДК 159.923

ЦІЛІ КОРИСТУВАННЯ ІНТЕРНЕТОМ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Шишко Н.С., аспірант
лабораторії масової комунікації та медіаосвіти
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

У статті проаналізовані особливості цілей користування Інтернетом старшокласників з різним рівнем психологічного благополуччя. Наведено гіпотези щодо природи цих розбіжностей з огляду на структуру самого концепту психологічного благополуччя.

Ключові слова: психологічне благополуччя, цілі користування Інтернетом, старшокласники.

В статті проаналізовані особливості цілей використання Інтернету старшокласниками з різним рівнем психологічного благополуччя. Приведені гіпотези стосовно природи цих розбіжностей з урахуванням структури самого концепту психологічного благополуччя.

Ключевые слова: психологическое благополучие, цели использования Интернета, старшокласники.

Shishko N.S. INTERNET USAGE GOALS OF SENIORS WITH DIFFERENT LEVELS OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

The article analyzes the features of the purposes of using the Internet high school students with different levels of psychological well-being. Presents a hypothesis about the nature of these differences, taking into account the structure of the concept of psychological well-being.

Key words: psychological well-being, the purpose of use of the Internet, high school students.

Постановка проблеми. Віртуальні практики – відносно новий феномен соціальної реальності, який потребує глибокого і детального дослідження. Використання інтернет-технологій у повсякденному житті розкриває нові шляхи для реалізації потреб людей у спілкуванні, отриманні нових знань, саморозвитку, рекреації, тощо.

Одними з найбільш активних користувачів Інтернету є учні старших класів, хлопці та дівчата віком 14–16 років. Відповідно, цілі користування Інтернетом цієї вікової групи представляють особливий інтерес для наукового дослідження.

Психологічне благополуччя людини як категорія, що охоплює різні виміри сприйняття особистістю себе, інших, життя в цілому, є комплексним параметром, що безпосередньо пов'язаний з ціннісно-мотиваційною сферою особистості. Дослідження цілей користування Інтернетом старшокласників з різним рівнем психологічного благополуччя сприяють глибшому розумінню причин обрання тих або інших способів проведення часу в Інтернеті з оглядом на важливі ціннісно-особистісні характеристики користувачів; дають нове розуміння причин нераціонального використання Інтернету (наприклад, без мети або з метою ескейпізму) і, відповідно, розширюють багачення можливих шляхів їх корегування.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в тому, щоб проаналізувати особливості цілей користування Інтернетом старшокласників з різним рівнем психологічного благополуччя.

налізувати особливості цілей користування Інтернетом старшокласників з різним рівнем психологічного благополуччя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснюючи опис соціальних інтернет-практик, науковці роблять акценти на їх різноманітних ресурсних можливостях, що можуть спонукати інтернет-користувачів до обрання тих або інших їх видів:

- ресурс компаніїськості (за допомогою Інтернету можна спілкуватись, перебуваючи на великій відстані один від одного; розширюються межі спілкування);
- відволікання від буденності (перемикання уваги за допомогою медіа надає людині сили долати труднощі);
- навчальний ресурс (швидко і легко отримується важлива інформація);
- заповнення часу (використання медіа у моменти вимушеного очікування);
- користування за звичкою (фактор стабілізації життя);
- регулювання психологічних станів (збудження та розслаблення за допомогою використання відповідного медіаконтенту) [1].

Наданий перелік не є вичерпним, але він дає змогу побачити розмаїття ресурсного потенціалу інтернет-простору.

Використання тих або інших ресурсів інтернет-середовища залежить від актуальних потреб людини, які, в свою чергу, пов'язані із актуальним рівнем психологічного благополуччя.

За визначенням П.П. Фесенка та Т.Д. Шевеленкової «Психологічне благополуччя – інтегративний показник міри спрямованості людини на реалізацію цієї потреби, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеністю собою та власним життям» [2].

В основу теоретичного концепту, запропонованого вченими, покладена інтегративна модель психологічного благополуччя, розроблена К. Ріфф на основі аналізу праць А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Олпорта, К.Г. Юнга, Е. Еріксона, Ш. Бюллер та М. Яходи. Ця модель включає такі компоненти, як *самоприйняття* (Self-Acceptance) (позитивне ставлення до себе, незважаючи на усвідомлення власних недоліків та обмежень), *позитивне ставлення до інших* (Positive Relations With Others) (вміння підтримувати близькі стосунки з іншими людьми на основі підтримки та емпатії), *екологічна майстерність* (Environmental Mastery) (здатність відповідати вимогам оточуючого середовища, вміння досягати поставлених цілей, долати труднощі), *цілі в житті* (Purpose in Life) (вміння знаходити сенс у своїх зусиллях та життєвих завданнях, переживати осмисленість свого існування), *автономність* (Autonomy) (здатність будувати своє життя згідно з власними переконаннями, вміння організувати власне оточуюче середовище відповідно до своїх потреб та бажань), *особистісне зростання* (Personal Growth) (прагнення до реалізації власних здібностей і талантів, відкритість до нового досвіду) [3].

К. Ріфф була розроблена методика для визначення рівня психологічного благополуччя, яка активно використовується в сучасній науковій практиці.

Скорочену адаптовану версію опитувальника К. Ріфф ми застосували у дослідженні. Респондентам також була запропонована анкета на визначення цілей користування Інтернетом.

Дослідження проводилося на всеукраїнському рівні. Вибірку його склали учні 9–11 класів загальноосвітніх шкіл Львівської, Дніпропетровської, Запорізької, Черкаської, Івано-Франківської, Миколаївської, Полтавської областей. Всього в опитуванні взяли участь 1144 особи, серед яких 458 хлопців та 686 дівчат. Вік респондентів: від 14 до 17 років.

В ході аналізу анкетних профілів ми розділили учасників дослідження відповідно до загальних показників за опитувальником психологічного благополуччя К. Ріфф на 3 групи (рис. 1): група з низьким рівнем психологічного благополуччя (310), група з середнім рівнем психологічного благопо-

луччя (560), група з високим рівнем психологічного благополуччя (274).

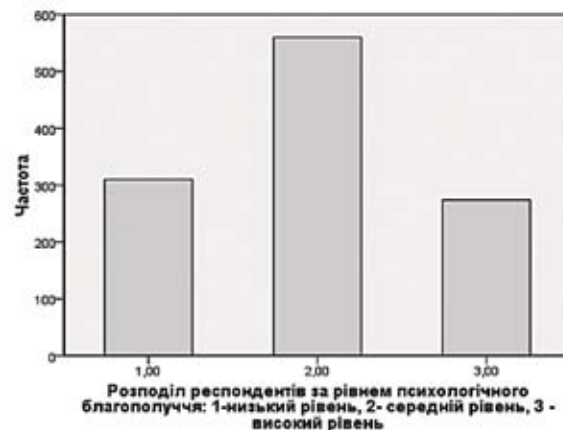

Рис. 1. Розподіл респондентів за рівнем психологічного благополуччя

Далі ми проаналізували відповіді респондентів за анкетною на визначення цілей користування Інтернетом. Ми порівняли розподіл відповідей респондентів з різних груп за допомогою таблиць крос-табуляції. Для статистичного підтвердження отриманих результатів був застосований критерій Хи-квадрат Пірсона.

Виразні відмінності у відповідях старшокласників з різних груп отримані за пунктом анкети, спрямованим на визначення загальної усвідомленості старшокласниками мети користування Всесвітньою мережею.

Згідно з відповідями респондентів за пунктом «*Користуюсь Інтернетом за звичкою, без мети*» серед старшокласників з низьким рівнем психологічного благополуччя виразно простежується тенденція до частого користування Інтернетом за звичкою (55,2% респондента цієї групи постійно (щодня) або часто (майже щодня) користуються Інтернетом «за звичкою, без мети»; ніколи не керуються відповідним мотивом лише 9,4% учнів цієї групи). Старшокласники, що мають високий рівень психологічного благополуччя, є значно свідомішими у цьому аспекті, лише 10% респондентів з відповідної групи у своїй повсякденній практиці користування Інтернетом роблять це за звичкою, ніколи не користуються Інтернетом без усвідомлення мети власної діяльності 28,1% респондентів з відповідної вибірки (рис. 2). Отримані результати мають вагомий статистичне підтвердження ($\chi^2 = 68,218$, $p < 0,001$).

Відомо, що підтримання хороших взаємовідносин з ровесниками, активна соціальна взаємодія з ними є важливим фактором благополуччя старшокласників. Тож

у перелік можливих цілей користування Інтернетом ми включили також мотив підтримання комунікативної взаємодії. Пункт опитувальника, направлений на з'ясування популярності цієї цілі користування Мережею, був сформульований так: «*Користування Інтернетом для підтримання дружніх стосунків, спілкування*».

Згідно з результатами опитування (рис. 3) подібним мотивом учні загалом керуються дуже часто, але особливо це стосується групи учнів з високим рівнем психологічного благополуччя (59,9% респондентів з цієї групи постійно (щодня) використовують Інтернет задля цієї мети). Серед їх однолітків, що мають низький рівень психологічного благополуччя, щоденно користуються Інтернетом, керуючись цим мотивом 37,7% учнів; серед учнів, що мають середній рівень, – 48%. ($X^2=49,9p<0,001$).

Звертаючись до структури концепту психологічного благополуччя, зауважимо, що однією з його складових є компонент «Позитивні відносини з іншими». Він передбачає вміння встановлювати та підтримувати близькі стосунки з іншими людьми на основі взаємопідтримки та емпатії, відповідно, цей параметр є більш вираженим у старшокласників з високим рівнем психологічного благополуччя. Тож можемо припустити, що учні з високим рівнем психологічного благополуччя, які більш активно залучені до соціальної взаємодії з іншими, вбачають і більше можливостей для підтримання стосунків, користуючись Інтернетом.

До переліку можливих мотивів користування Інтернетом ми включили параметр, спрямований на визначення мотиву наслідування поведінки. Формулювання пункту було таким: «*Користуюсь Інтернетом, керуючись прикладом інших*».

Аналіз отриманих даних дає змогу побачити, що для старшокласників з низьким та середнім рівнем психологічного благополуччя приклад інших частіше визначає мету користування Інтернетом, ніж для їх однолітків з високим рівнем психологічного благополуччя (42,3% учнів з низьким рівнем психологічного благополуччя і 28,7% учнів із середнім рівнем психологічного благополуччя постійно (щодня) або часто (майже щодня) користуються Інтернетом, орієнтуючись на приклад інших, тоді як в групі «психологічно благополучних» відповідний показник склав 10,9%) (рис. 4).

Пояснити подібні результати можна, якщо звернути увагу на складові самого концепту психологічного благополуччя. Високий його рівень передбачає і високі значення за таким показником, як «Автономність», що проявляється, зокрема,

у незалежності думки, вмінні самостійно визначати орієнтири власної діяльності та поведінки. Окремим проявом такої незалежності можна вважати і визначення мети користування Інтернетом: для старшокласників з високим рівнем психологічного благополуччя приклад інших рідше стає мотивом для користування Інтернетом, ніж для їх менш благополучних однолітків ($X^2=121,97p<0,001$).

Інтернет є простором і для висловлення власної точки зору. Частіше цією метою при користуванні Мережею керуються старшокласники з високим рівнем психологічного благополуччя. За відповідним пунктом «*Користуюсь Інтернетом, щоб висловити власну думку*» 57% старшокласників з групи з високим рівнем психологічного благополуччя зазначили, що використовують Інтернет з цією метою щодня або майже щодня, серед їх однолітків з низьким рівнем психологічного благополуччя таких респондентів виявилось менше – 42,6% ($X^2=19,729p<0,011$).

Пошук односторонньої та організація спільної справи не є найбільш популярною ціллю користування Інтернетом для учасників опитування. Проте є певні кількісні відмінності: щодня і майже щодня метою пошуку односторонньої та організація спільної справи при користуванні Мережею керуються 36,2% учнів з групи з низьким рівнем психологічного благополуччя та 25,9% їх однолітків з групи з високим рівнем останнього ($X^2=17,257p<0,028$).

Можливим поясненням подібних результатів може бути те, що старшокласники з високим рівнем психологічного благополуччя є більш задоволеними існуючим колом соціальних контактів і рідше відчують потребу до його розширення у порівнянні з однолітками, які мають низькі показники за цим параметром.

Інтернет є простором, що відкриває доступ до величезних обсягів інформації. До нашого опитування ми включили кілька пунктів для дослідження актуальності інформаційного мотиву для старшокласників.

Один з них був сформульований так: «*Користуюсь Інтернетом, щоб знайти інформацію для навчання*». З відповідною метою активно використовує Інтернет значна частка опитаних старшокласників. Можемо побачити відмінності на кількісному рівні: постійно (щодня), користуються Інтернетом з метою отримання інформації для навчання 41,2% з групи старшокласники з високим рівнем психологічного благополуччя; серед їх однолітків з групи учнів з низьким рівнем психологічного благополуччя з відповідною частотою використовує

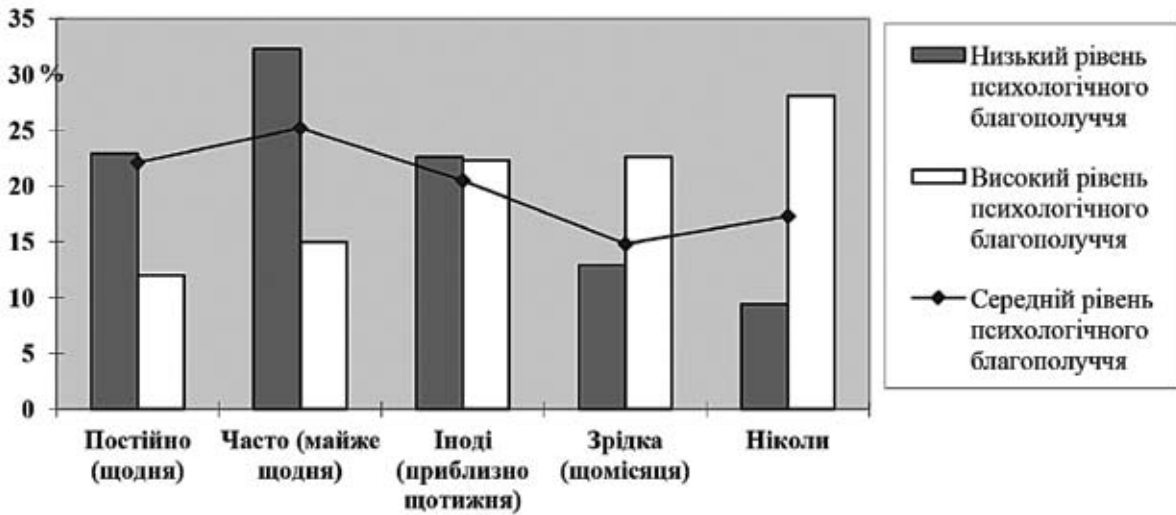

Рис. 2 Користування Інтернетом за звичкою, без мети

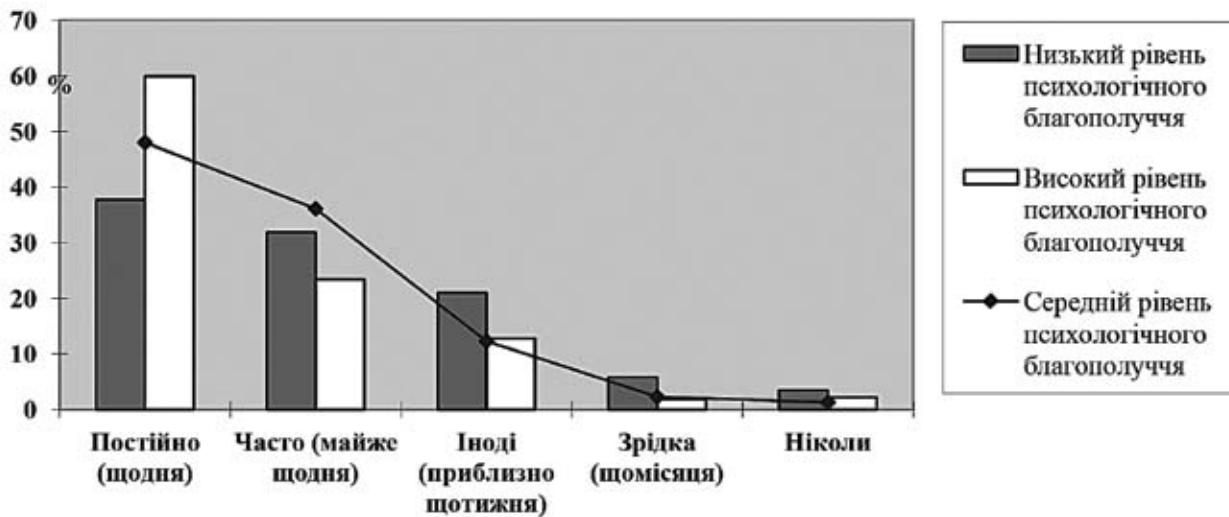

Рис. 3. Користування Інтернетом з метою підтримання дружніх стосунків, спілкування

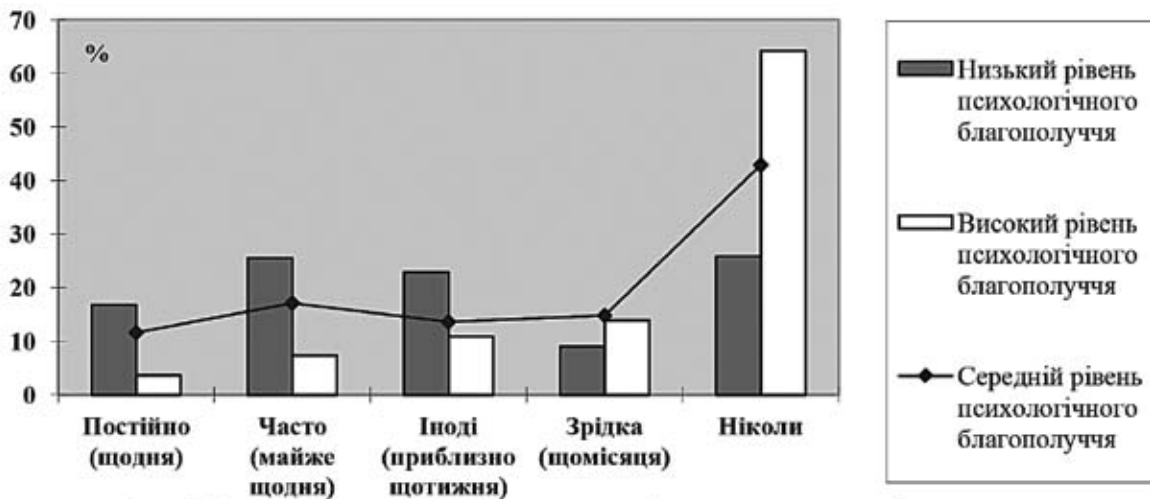

Рис. 4. Користування Інтернетом як наслідування прикладу інших

Інтернет майже вдвічі менше учнів – 25,5% (рис. 5).

Отже, можемо зробити припущення, що можливостями Інтернету для навчальних цілей інтенсивніше користуються учні з високим рівнем психологічного благополуччя. ($X^2=31,1 p<0,001$).

Ще один пункт, що відноситься до блоку інформаційних мотивів використання Інтернету був сформульований так: «Користуюсь Інтернетом, щоб ознайомитись з новинами, поточною інформацією».

Аналізуючи розподіл відповідей також бачимо кількісні відмінності серед груп учнів: для ознайомлення з новинами користуються Інтернетом постійно (щодня) майже половина учнів з високим рівнем психологічного благополуччя (48,9%), тоді як серед учнів з низьким рівнем психологічного благополуччя постійно з відповідною метою користується Інтернетом значно менший відсоток старшокласників (29,7%). Отримані показники мають статистичне підтвердження ($X^2=35,34p<0,001$) (рис. 6).

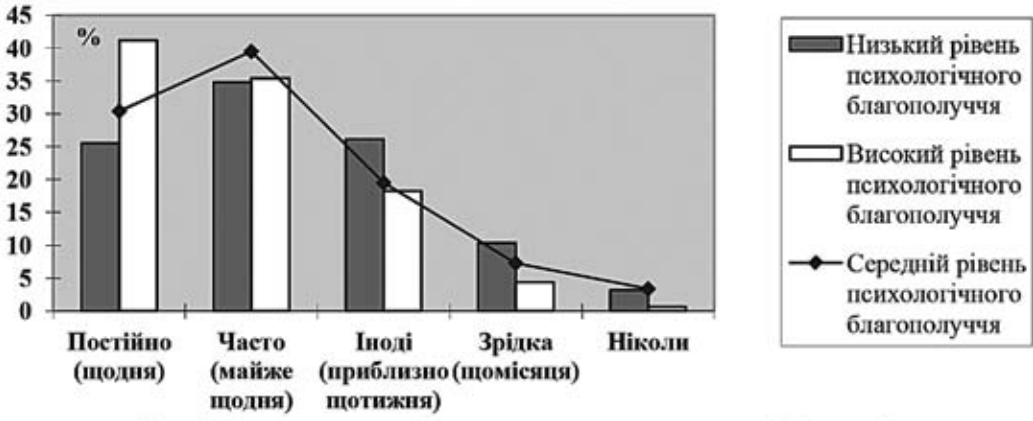

Рис. 5. Користування Інтернетом з метою пошуку інформації для навчання

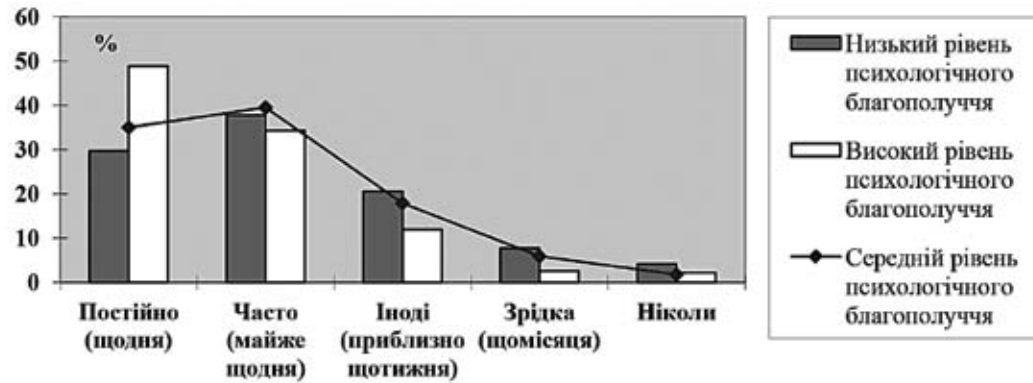

Рис. 6. Користування Інтернетом з метою ознайомлення з новинами

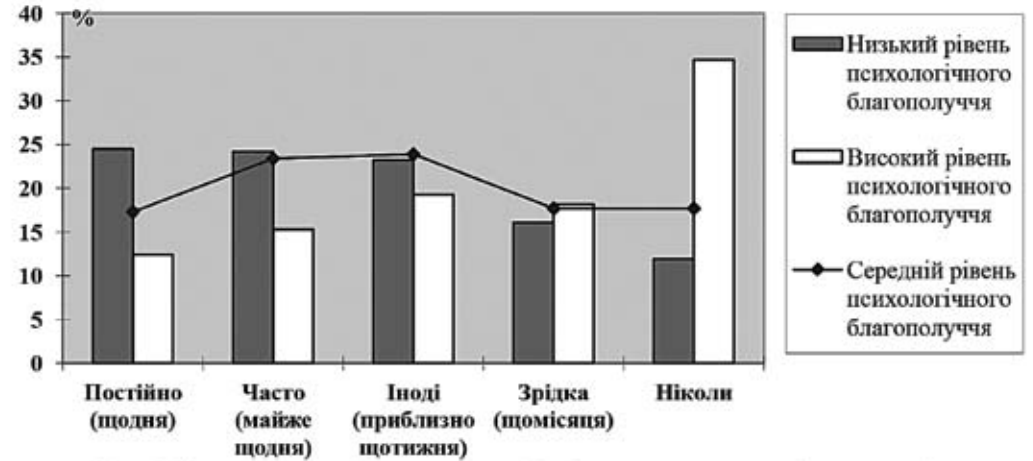

Рис. 7. Користування Інтернетом щоб забутись, поринути у віртуальний світ, відволіктись від проблем

За параметром «*Користуюсь Інтернетом задля загальної обізнаності*» не було виявлено вагомих статистичних відмінностей між відповідями респондентів з різних груп ($\chi^2=7,717$ $p<0,462$).

Всесвітня мережа не тільки дає можливість для задоволення комунікативних та інформаційних потреб користувачів; вона є простором, який часто використовують для «втечі» від реальності. Питання для дослідження мотиву ескапізму при використанні Інтернету було сформульовано таким чином: «*Користуюсь Інтернетом, щоб забути-ся, поринути у віртуальний світ і відволіктися від проблем*».

Отримані дані свідчать про те, що майже чверть старшокласників з низьким рівнем психологічного благополуччя (24,5%) постійно (щодня) користуються Інтернетом, керуючись цією метою, що майже вдвічі більше в порівнянні з групою їх психологічно благополучних однолітків (12,4%).

Ніколи не користуються Інтернетом, щоб відволіктися від проблем, більше третини учнів з групи з високим рівнем психологічного благополуччя (34,7%), тоді як в групі з низьким рівнем психологічного благополуччя подібний відсоток є втричі нижчим (11,9%). Показники за цим параметром мають статистичне підтвердження ($\chi^2=61,77$ $p<0,001$) (рис. 7).

Отримання подібних результатів є досить очікуваним. Старшокласники, що мають високий рівень психологічного благополуччя мають меншу потребу в тому, щоб відволіктися від поточних проблем, бо вони більш адаптовані до норм соціальної дійсності і є більш здатними до вирішення проблемних ситуацій, що виникають у їх житті (так, одним з компонентів психологічного благополуччя є «Екологічна майстерність», що виражається у здатності відповідати вимогам оточуючого середовища, у вмінні досягати поставлених цілей,

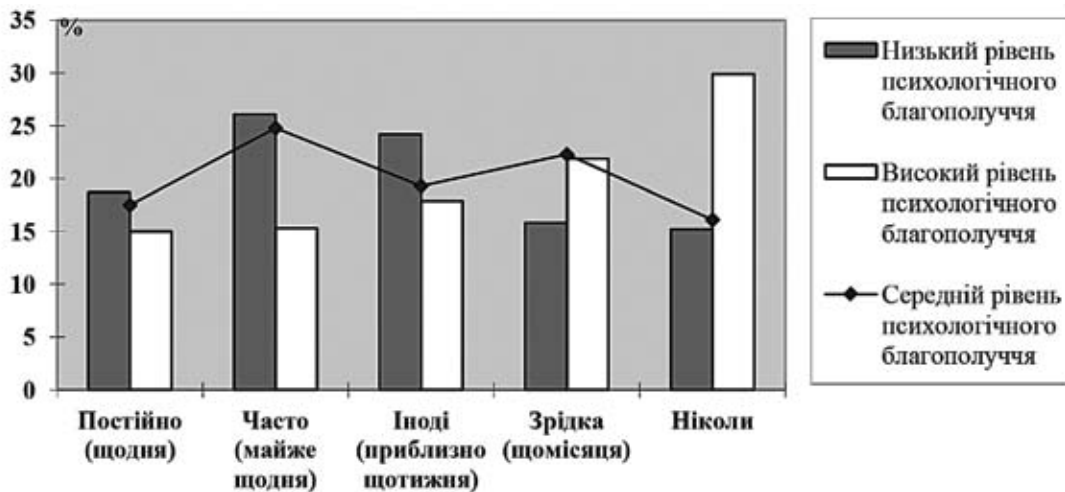

Рис. 8. Користування Інтернетом щоб скинути зайву агресію, розслабитись

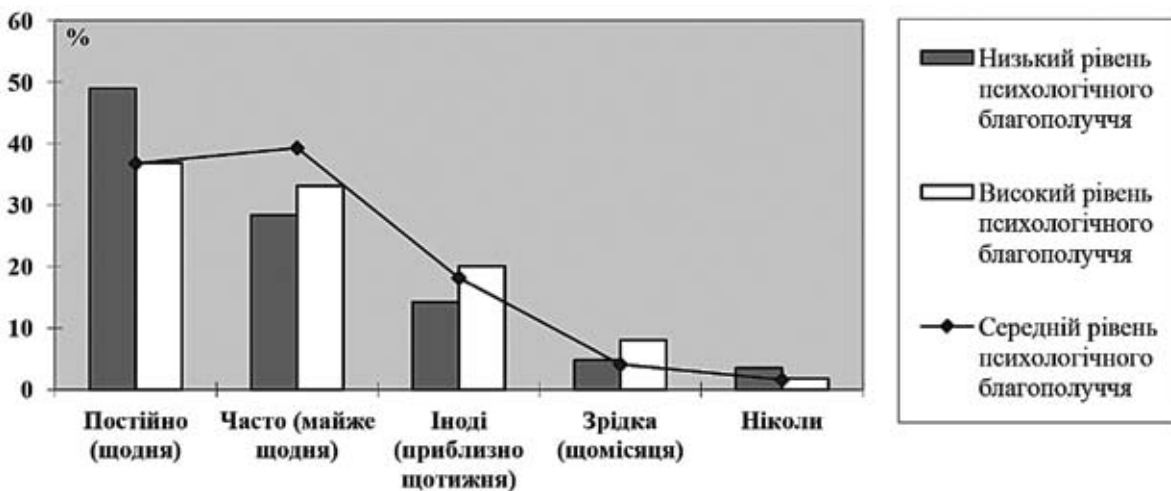

Рис. 9. Користування Інтернетом щоб дістати задоволення, поліпшити настрій, розважитись

долати труднощі). При низькому рівні психологічного благополуччя подібні здатності є менш вираженими, що проявляється у незадоволенні існуючим станом речей, у меншій здатності ефективно долати поточні проблемні ситуації. У цьому випадку Інтернет починає відігравати компенсаторну функцію, надаючи можливість поринати у альтернативну віртуальну дійсність, щоб відволіктися від проблем.

В анкету були також включені питання, спрямовані на визначення актуальності користування Інтернетом для корегування емоційного стану.

Одне з цих тверджень біло сформульовано так: «*Користуюсь Інтернетом з метою зменшення агресії, розслаблення*». Майже половина респондентів нашого опитування (44,8%), що мають низький рівень психологічного благополуччя постійно (щодня) або часто (майже щодня) використовують Інтернет з цією метою; серед групи з високим рівнем психологічного благополуччя з відповідною частотою користується Інтернетом менше третини респондентів (30,3%). Отримані розбіжності мають статистичне підтвердження ($X^2=40,28p<0,001$) (рис. 8).

В процесі аналізу відповідей за пунктом анкети: «*Користуюсь Інтернетом з метою отримання задоволення, поліпшення настрою*» виявлено менше розбіжностей; відповідна мета є популярною серед представників усіх груп. З метою поліпшення настрою та отримання задоволення постійно (щодня) користуються Інтернетом майже половина респондентів з групи з низьким рівнем психологічного благополуччя (49%) та 36% з групи з високим рівнем психологічного благополуччя; часто (майже щодня) використовують Інтернет для задоволення відповідної мети 28,4% респондентів, що мають низький рівень благополуччя та 33,2% респондентів з високим рівнем психологічного благополуччя. Значення статистичних показників за цим параметром: ($X^2=27,8p<0,001$) (рис. 9).

Отже, як свідчать дані опитування, гедоністичний мотив користування Інтернетом є популярним серед всіх старшокласників, незважаючи на їх рівень психологічного благополуччя. З метою ж зменшення негативних емоційних станів, розслаблення, частіше користуються Інтернетом старшокласники, що мають низький рівень психологічного благополуччя.

Серед запропонованих параметрів, направлених на з'ясування сприйняття Інтер-

нету як ресурсу для отримання натхнення і простору для реалізації власної творчої (пункти «*Користуюсь Інтернетом щоб отримати творчу наснагу*» та «*Користуюсь Інтернетом щоб поділитися з іншими результатами своєї творчості*») статистично значимих відмінностей між групами учнів виявлено не було ($X^2=10,824 p<0,212$ та $X^2=4,961 p<0,762$).

Висновки з проведеного дослідження. Між цілями, якими керуються старшокласники з різним рівнем психологічного благополуччя, виявлені статистично значимі відмінності.

Старшокласники з низьким рівнем психологічного благополуччя менш усвідомлено визначають власну мету користування Інтернетом; частіше, ніж їх однолітки, використовують Інтернет з ціллю ескейпізму та для корекції емоційного фону (звільнення від зайвої агресії та заради поліпшення настрою). Вони частіше, ніж їх однолітки, схильні користуватися Інтернетом під впливом інших, проте рідше застосовують простір Мережі для висловлення власної думки і підтримання існуючих взаємовідносин з близькими та друзями. Варто зазначити, що при цьому пошук односторонніх за допомогою Інтернету є також більш характерним для групи старшокласників з низьким рівнем психологічного благополуччя (компенсаторна функція Інтернету). З інформаційною метою у свої повсякденній практиці частіше користуються Мережею старшокласники з високим рівнем психологічного благополуччя.

Отримані відмінності можуть бути пояснені з огляду на структуру самого концепту психологічного благополуччя.

Результати дослідження варто враховувати при проведенні корекційної роботи зі старшокласниками з низьким рівнем психологічного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Медіаосвіта та медіаграмотність : [підручник] / [ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко ; за наук. ред. В.В. Різуна]. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
2. Шевеленкова Т.Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методик исследования) /Т.Д. Шевеленкова, П.П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005.– № 3. – С. 95–122.
3. Ryff C.D. The Structure of Psychological Well-Being Revisited / C.D. Ryff, C.L.M. Keyes // Journal of Personality and Social Psychology. – 1995. – Vol. 69, № 4. – P. 719–727.